

Οι λαοί της Θεσσαλίας:

Στη χαραυγή της ιστορίας, οι **Ίωνες** βρίσκονταν στη βορειοδυτική Θεσσαλία, μέσα στα όρια του σημερινού νομού Τρικάλων. Στα 1900 π.Χ., άρχισαν να μεταναστεύουν νότια. Κάποιοι έμειναν στη νοτιοδυτική Θεσσαλία, στα όρια του σημερινού νομού Καρδίτσας, κάποιοι συνέχισαν κι απλώθηκαν στη Στερεά (στην Αττική κυρίως) και στην Πελοπόννησο.

Τον ίδιο καιρό, οι **Αρκάδες** που ζούσαν στη Δυτική Μακεδονία, κινήθηκαν νότια κι έφτασαν ως την κεντρική Πελοπόννησο.

Οι φορείς της «κεντρικής διαλέκτου» που έμελλε να εξελιχθεί σε αιολική, πριν από το 1900 π.Χ. κατοικούσαν στη Μακεδονία και τη Βόρεια Θεσσαλία. Απλώθηκαν και κατέκλυσαν την Θεσσαλία. Μερικοί από αυτούς έχουν εντοπιστεί, πού κατέληξαν:

Οι **Αινιάνες** κινήθηκαν στην περιοχή της Όσσας κι έπειτα κατοίκησαν στον χώρο ανάμεσα στην Όθρη και την Οίτη (κι ονομάζονταν και Οιταίοι).

Οι **Περραιβοί** εγκαταστάθηκαν ανάμεσα στα Τέμπη και την Πίνδο.

Οι **Μινύες** εγκαταστάθηκαν αρχικά νότια από τους Περραιβούς αλλά αργότερα κινήθηκαν ακόμα πιο νότια και κατοίκησαν στη Βοιωτία, γύρω από τον Ορχομενό. Η μυθολογία αναφέρει αρχηγό τους τον Μινύα, γιο του Χρύση και της Χρυσογένειας, εγγονό του Ποσειδώνα και πατέρα του Ορχομενού.

Οι **Φλεγύες** είχαν εγκατασταθεί στα Τέμπη κι εκτεινονταν ως τη θάλασσα. Η μυθολογία τους γνωρίζει ως λαό ληστών που αργότερα μετανάστευσαν στη Βοιωτία όπου έμελλε να τους εξολοθρεύσουν οι θεοί. Στη Βοιωτία τους οδήγησε ο Φλεγύας, γιος του Άρη και της Χρύσας και βασιλιάς των Λαπιθών της Θεσσαλίας. Ήταν ο παππούς του Ασκληπιού.

Οι **Αθαμάνες** κάλυψαν τη δυτική και νότια πλευρά της Θεσσαλίας (θεσσαλική Φθιώτιδα).

Οι **Λαπίθες** κατοίκησαν γύρω από τον Πηνειό, έχοντας νότιά τους εκείνους που έμελλε να αποκληθούν συνολικά «Αχαιοί». Αργότερα, επρόκειτο να εκδιώξουν πολλούς από τους γείτονές τους και να απλωθούν σε πολύ ευρύτερες περιοχές. Στα ιστορικά χρόνια, επιζούσαν σε πάμπολλα σημεία του Ελλαδικού χώρου. Είναι λαός που έδρασε στη Θεσσαλία αλλά και στην Αττική, την Κορινθία και την κοιλάδα του Ευρώτα στη Λακωνία. Η μυθολογία τους θέλει κυρίαρχους στη Θεσσαλία, όπου νίκησαν κι εξόντωσαν τους Κένταυρους. Όσπου ήρθε η ώρα τους να χαθούν από το χέρι του Ηρακλή, όταν θέλησαν να πολεμήσουν με τον Αιγίμιο, φίλο του ημίθεου. Οι ιστορίες τους είναι γεμάτες κατορθώματα κι αποκοτιές αλλά και τιμωρίες και χαμούς. Φορείς της αιολικής διαλέκτου, οι Λαπίθες κυριαρχούν και στη μυθολογία είτε ως ξεχωριστός λαός είτε ως ήρωες που σχεδόν πάντα είχαν κακό τέλος. Η ιστορική επιστήμη τους ανακάλυψε μάλλον πρόσφατα: Ως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, τους θεωρούσαν πρόσωπα του μύθου, όπως και τους αντιπάλους τους, Κένταυρους.

Η πρώτη γνωστή σ' εμάς εμφάνιση των Λαπιθών ανάγεται στα 1600 π.Χ. αλλά η σ' εμάς γνωστή πιο έντονη παρουσία τους στα ελληνικά πράγματα εντοπίζεται στα μέσα (γύρω στα 1400 π.Χ.) και ως το τέλος της μυκηναϊκής εποχής και είναι δεμένη με τον μυκηναϊκό κόσμο στην ευρύτερη έννοιά του. Το ίδιο άλλωστε συμβαίνει και με ολόκληρη τη Θεσσαλία, καθώς η μυκηναϊκή «επικράτεια» την συμπεριλάμβανε.

Στο έλεος των επιδρομών:

Οι αναστατώσεις που ακολούθησαν την μυκηναϊκή κατάρρευση, έφεραν τα πάνω κάτω στην Θεσσαλία. Για αιώνες, η ληστεία δεν ήταν παρά ένα «επάγγελμα». Γράφει ο Θουκυδίδης (Α, §5):

«Οι Έλληνες (...) επιδόθηκαν στην πειρατεία, υπό την αρχηγία ανθρώπων με τεράστια πολιτική δύναμη, και χάριν του ατομικού τους κέρδους και για την διατροφή των αδυνάτων (οπαδών τους), και πέφτοντας ξαφνικά πάνω σε πόλεις ανοχύρωτες και κατοικούμενες κατά συνοικισμούς, προέβαιναν σε διαρπαγές και με τον τρόπο αυτό προσπορίζονταν το

μεγαλύτερο μέρος της διατροφής τους, γιατί το έργο αυτό, την εποχή εκείνη, δεν θεωρούνταν ακόμα άτιμο, τουναντίον μάλιστα χάριζε άφθονη δόξα».

Μοιραία, οι μετακινήσεις πληθυσμών έγιναν μόνιμη κατάσταση, καθώς οι εύφοροι τόποι συνεχώς άλλαζαν χέρια. Ο εύφορος κάμπος που μεταβλήθηκε σε χωνευτήρι των λαών για παράδειγμα, διέθετε ήδη πέντε διαδοχικά ονόματα, πριν να ονομαστεί Θεσσαλία. Ενώ, στην Αττική, όπως και ο Θουκυδίδης σημειώνει (Α, §2) «που ανέκαθεν ήταν απαλλαγμένη από στάσεις εξαιτίας της αφορίας του εδάφους της, κατοικούσαν πάντα οι ίδιοι άνθρωποι (...). Σ' οποιαδήποτε άλλη πόλη της Ελλάδας, όσοι από τους ισχυρούς της ημέρας λόγω πολέμου ή στάσης εξορίζονταν από τη χώρα τους, κατέφευγαν στους Αθηναίους, γιατί εκεί ήξεραν ότι υπάρχει ασφάλεια». Κι έτσι εξηγείται και η έντονη παρουσία των Λαπιθών στην Αττική, στα ιστορικά χρόνια.

Αποτέλεσμα της νέας κατάστασης ήταν η προσωρινή αναστολή της προόδου, το κλείσιμο των κοινωνιών και η δημιουργία οχυρωματικών έργων, γεγονός που σήμαινε τη συσπείρωση του λαού σε συγκεκριμένο χώρο, με μετεξέλιξη του στην κατοπινή πόλη κράτος. Καθόλου τυχαία, οι πόλεις κράτη δημιουργήθηκαν ακριβώς εκεί όπου νωρίτερα είχαν ανθίσει μυκηναϊκά κέντρα. Ταυτόχρονα, εμφανίστηκαν οι πρώτες μορφές τοπικής διοίκησης (λαϊκή συνέλευση στην αρχή, εκλογή αντιπροσώπων στη συνέχεια) και δημιουργήθηκε η ανάγκη της εκλογής πολέμαρχου για τις πολεμικές επιχειρήσεις, είτε αμυντικές ήταν αυτές είτε ληστρικές εναντίον άλλων. Όταν ο πολέμαρχος κατέληξε να εκλέγεται από τα μέλη της ίδιας πάντα οικογένειας, ο βασιλικός θεσμός μπήκε στα σκαριά. Με μικρές εξαιρέσεις (Μακεδονία, Σπάρτη κ.λπ.), στην Ελλάδα δεν είχε τύχη. Τους πρώτους αιώνες της 1^{ης} π.Χ. χιλιετίας, καταργήθηκε σχεδόν παντού.

Η άφιξη των Θεσσαλών ν:

Στα 1125 π.Χ. ή λίγο αργότερα, οι Μάγνητες έφτασαν στο Πήλιο, ενώ οι Θεσσαλοί κατέβηκαν από την Πίνδο κι εγκαταστάθηκαν στα όρια του σημερινού νομού Καρδίτσας (περιοχή της αρχαίας Θεσσαλιώτιδας). Ως τον 9^ο π.Χ. αιώνα, η εξάπλωσή τους σε ολόκληρη τη Θεσσαλία είχε ολοκληρωθεί. Οι πρώτοι μετανάστες Θεσσαλοί είχαν αρχηγό τον (γιο του Αίμονα κι εγγονό του Πελασγού) Θεσσαλό που, κατά τη μυθολογία, καταγόταν από τη Θεσπρωτία της Ηπείρου. Να θυμίσουμε ότι οι Αίμονες («αυτοί που ζουν σε θαμνώδεις περιοχές») έδωσαν το όνομά τους στο κύριο βουνό της χερσονήσου (τον Αίμο) κι

εγκαταστάθηκαν διάσπαρτοι στα Τέμπη, στην Ιωλκό, στη Βοιωτία, στην Αιτωλία και στη Νότια Αρκαδία.

Νέοι κυρίαρχοι της ευρύτερης περιοχής, οι Θεσσαλοί χώρισαν τα εδάφη σε κλήρους, καθένα από τους οποίους πήραν μικρές ομάδες μάλλον συγγενικών οικογενειών και μέσα στους οποίους εντάχθηκαν οι παλιοί κάτοικοι που δεν μετανάστευσαν. Σε περίπτωση πολέμου, κάθε κλήρος έδινε στον κοινό στρατό σαράντα καβαλάρηδες κι ογδόντα πεζούς.

Υπήρχε συμφωνία οι Θεσσαλοί να σεβαστούν τη ζωή των παλιών κατοίκων και να μην τους πουλήσουν δούλους. Σε αντάλλαγμα, οι παλιοί κάτοικοι θα καλλιεργούσαν τη γη και θα έδιναν στους Θεσσαλούς μέρος από την παραγωγή. Γνωρίζουμε ότι τέτοιες συμφωνίες έκαναν με όσους Βοιωτούς δεν έφυγαν, τους Περραιβούς και τους Μάγνητες. Υποθέτουμε ότι ανάλογες θα έγιναν και με τους Αχαιούς, Λαπίθες, Μινύες και λοιπούς που προτίμησαν να μείνουν στα μέρη τους παρά να ξενιτευτούν.

Οι Θεσσαλοί έδιναν στους κολίγους το όνομα Πενέστες (όπως τους δικούς τους αντίστοιχους οι Σπαρτιάτες ονόμαζαν Είλωτες). Πενέστες ήταν το όνομα ιλλυρικού λαού που ζούσε γύρω από τη λίμνη Αχρίδα, ενώ Ιλλυριοί Απενέστες καταγράφηκαν στην Ιταλική χερσόνησο. Σύμφωνα με μια εκδοχή, το όνομα δόθηκε σε όλους τους κολίγους, ξεκινώντας από ομάδες Ιλλυριών που νωρίτερα είχαν εισχωρήσει στη Θεσσαλία και ήταν οι πρώτοι που υπέκυψαν στους Θεσσαλούς. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, από τον καιρό που ζούσαν στην Ιλλυρία, οι Θεσσαλοί ονόμαζαν Πενέστες τους ξένους προς το φύλο τους λαούς, καθώς «Πενέστες» ήταν η ονομασία των τότε γειτόνων τους. Είτε η πρώτη εκδοχή ισχύει είτε η δεύτερη, η ονομασία επέζησε καθώς θύμιζε τη λέξη «πένητες» (=φτωχοί).

Τον Η' π.Χ. αιώνα, η Θεσσαλία ήταν χωρισμένη σε τέσσερις περιοχές που συνέπιπταν με την πολιτική διαίρεση των Θεσσαλών. Ήταν η Θεσσαλική Τετράδα που απαρτιζόταν από τις εξής περιοχές:

1. Την Ιστιαιώτιδα (περίπου ο σημερινός νομός Τρικάλων) με κυριότερη πόλη την Τρίκκη (Τρίκαλα).
2. Την Πελασγιώτιδα (περίπου οι σημερινοί νομοί Λάρισας και Μαγνησίας) με κυριότερη πόλη τη Λάρισα.
3. Την Θεσσαλιώτιδα (περίπου ο σημερινός νομός Καρδίτσας) με κυριότερη πόλη την Άρνη, κατοπινό Κιέριο, στην περιοχή των σημερινών Σοφάδων).
4. Την Φθιώτιδα (με παραλία από τον Μαλιακό ως τον Παγασητικό κόλπο και με βάθος ως την Οίτη) με κυριότερη πόλη τον Φάρσαλο (σημερινά Φάρσαλα).

Την εξουσία κατείχαν αριστοκρατικές οικογένειες, συνήθως αλληλομισούμενες, ενώ σε καιρό πολέμου ή «έκτακτης ανάγκης» εκλεγόταν κοινός πολιτικός και στρατιωτικός αρχηγός, που ονομαζόταν «ταγός». Με τον καιρό, οι ταγοί έφτασαν να εξουσιάζουν δικτατορικά τη Θεσσαλία και να προέρχονται από δυο μόνο αριστοκρατικές οικογένειες: Τους Αλευάδες της Λάρισας και τους Σκοπάδες της Κραννώνας (πόλης νοτιοδυτικά της Λάρισας) που κι αυτοί ήταν κλάδος των Αλευάδων.

Οι Αλευάδες και οι Πέρσες:

Γενάρχη των Αλευάδων ήταν ο πολύς Αλεύας που καυχιόταν ότι κατάγεται από τον Ηρακλή. Η οικογένεια ηγεμόνευσε σχεδόν συνεχώς από τον Ζ' π.Χ. αιώνα και ήταν στα πράγματα όταν ξεκίνησε η εκστρατεία του Ξέρξη εναντίον της Ελλάδας (αρχές Ε' αιώνα). Πρώτη τους δουλειά ήταν να στείλουν αγγελιαφόρους στον Μεγάλο Βασιλιά και να του δηλώσουν την αμέριστη συμπαράστασή τους στην προσπάθειά του να κατακτήσει τη χώρα. Παρέδωσαν «γην και ύδωρ» στους απεσταλμένους του Ξέρξη και υποχρέωσαν Θεσσαλούς, Δόλοπες, Αινιάνες, Περραιβούς, Μάγνητες, Μηλιείς και Φθιώτες να πράξουν το ίδιο. Οι λαοί υπάκουσαν αλλά ταυτόχρονα έστειλαν πρεσβείες στον Ισθμό όπου βρίσκονταν συγκεντρωμένοι οι λοιποί Έλληνες και ζήτησαν βοήθεια για κοινή άμυνα στα Τέμπη.

Στρατός 10.000 ανδρών με αρχηγούς τον Σπαρτιάτη Ευαίνετο και τον Αθηναίο Θεμιστοκλή, έσπευσε να πιάσει τα στενά. Έγκαιρα ειδοποιήθηκαν από τον βασιλιά της Μακεδονίας Αλέξανδρο (του Αμύντα) να φύγουν, επειδή κινδύνευαν να κυκλωθούν. Οι Πέρσες κατέβαιναν από την άλλη πλευρά του Ολύμπου και θα βρίσκονταν στα νώτα των Ελλήνων. Ο ελληνικός στρατός υποχώρησε στις Θερμοπύλες, ενώ οι κάτοικοι της Θεσσαλίας υποχρεώθηκαν να υποκύψουν. Στη μάχη των Πλαταιών (479 π.Χ.), στο πλάι των Περσών μάχονταν οι Αλευάδες αδελφοί, Θώρακας, Ευρύπυλος και Θρασυδαίος, επικεφαλής της θεσσαλικής στρατιάς.

Στα 404 π.Χ., μια νέα δυναστεία ταγών ξεπρόβαλε: Του Λυκόφρονα των Φερών. Μετά τον θάνατό του, την ηγεσία της Θεσσαλίας ανέλαβε ο γιος του, Ιάσων. Φιλοδόξησε να ενώσει τους Έλληνες υπό την αρχηγία του και να εκστρατεύσει εναντίον των Περσών «ξεπλένοντας την ντροπή των Αλευάδων». Στα όρια της Θεσσαλίας, καλά τα κατάφερε.

Συμμάχησε με τον Αλκέτα της Ηπείρου και τον Αμύντα της Μακεδονίας κι έχοντας τα νώτα του εξασφαλισμένα καθώς οι Θηβαίοι είχαν στριμώξει τους Σπαρτιάτες, ετοιμαζόταν να εκστρατεύσει εναντίον των Περσών. Πλην όμως, τον δολοφόνησαν.

Ξεκαθάρισμα λογαριασμών ν:

Ταγοί ανέλαβαν οι ύποπτοι αδελφοκτονίας αδελφοί του Πολύδωρος και Πολύφρων. Τον Πολύφρονα δολοφόνησε ο Πολύδωρος κι αυτόν ο Αλέξανδρος, γιος του Πολύφρονα. Αυτός αποδείχτηκε χειρότερος όλων, «τέρας ωμότητας και αντικείμενο αποτροπιασμού για όλη την αρχαία Ελλάδα». Αποδείχθηκε και ικανότατος στρατηγός, έχοντας έτοιμο στρατό από τον θείο του, Ιάσονα. Πάταξε κάθε προσπάθεια θεσσαλικής πόλης να αποτινάξει την εξουσία του, αντιμετώπισε ικανοποιητικά μια εισβολή του Αμύντα της Μακεδονίας κι απέκρουσε εκστρατεία του Θηβαίου, Πελοπίδα, τον οποίο οι θεσσαλικές πόλεις είχαν καλέσει να τις βοηθήσει να διώξουν τον δικτάτορα (369 π.Χ.). Ο Πελοπίδας ξαναγύρισε στη Θεσσαλία κι εγκαταστάθηκε στα Φάρσαλα όπου τον βρήκε αιφνιδιαστικά ο Αλέξανδρος και τον αιχμαλώτισε. Τον ελευθέρωσε ο Επαμεινώνδας με συνθήκη που ισχυροποίησε ακόμα περισσότερο τον Αλέξανδρο.

Πέντε χρόνια αργότερα, ο Πελοπίδας ξαναπροσπάθησε. Η μάχη δόθηκε στις Κυνός Κεφαλές, ο Αλέξανδρος νικήθηκε αλλά ο Πελοπίδας σκοτώθηκε (364 π.Χ.). Ο Επαμεινώνδας των Θηβαίων υποχρέωσε τον Θεσσαλό να αποδώσει την ελευθερία τους στις θεσσαλικές πόλεις και να ορκιστεί ότι θα τηρήσει τη συμφωνία. Μετά από δυο χρόνια (362), ο Επαμεινώνδας πέθανε, η ηγεμονία των Θηβών καταλύθηκε και ο Αλέξανδρος πήρε πίσω ό,τι είχε δώσει. Τις θεσσαλικές πόλεις απήλλαξαν οι κουνιάδοι του Αλέξανδρου, δολοφονώντας τον. Τελευταίος ταγός της Θεσσαλίας ανέλαβε ο νεότερος από τους κουνιάδους του δολοφονημένου, Λυκόφρων κι αυτός όπως κι ο ιδρυτής της δυναστείας. Τον κατάργησε ο βασιλιάς της Μακεδονίας, Φίλιππος Β', όταν υπέταξε όλη τη Θεσσαλία.

Οι Θεσσαλοί ακολούθησαν τον Φίλιππο στους πολέμους του και τον Μεγάλο Αλέξανδρο στην εκστρατεία του εναντίον της Περσίας κι ανδραγάθησαν με το ιππικό τους. Μετά τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, θέλησαν να απαλλαγούν από τους Μακεδόνες αλλά νικήθηκαν κι έμειναν υπήκοοι της Μακεδονίας ως το 197 π.Χ. Τη χρονιά εκείνη, οι Μακεδόνες νικήθηκαν από τους Ρωμαίους στις Κυνός Κεφαλές. Οι Θεσσαλοί έμειναν μισό αιώνα ελεύθεροι, ιδρύοντας ομοσπονδίες («κοινά»). Στα 146 π.Χ., η Θεσσαλία

συγχωνεύτηκε στη ρωμαϊκή επαρχία της Μακεδονίας. Στα 27 π.Χ., οι Ρωμαίοι την ενέταξαν στην Αχαΐα. Οι Θεσσαλοί βρήκαν την ησυχία τους και μπόρεσαν να ευημερήσουν. Στα χρόνια του Πλίνιου (Α΄ μ.Χ. αιώνας) η Θεσσαλία αριθμούσε 75 πόλεις με τη Λάρισα και τον Φάρσαλο να διατηρούν τα παλιά τους μεγαλεία και με την Δημητριάδα να τις συναγωνίζεται.

Τον καιρό των επιδρομών:

Τον Δ΄ αιώνα, η Θεσσαλία βρέθηκε στον δρόμο των επιδρομών Γότθων και Ούννων και λεηλατήθηκε άγρια. Τον Ε΄, ξέσπασαν διωγμοί εναντίον των εβραίων κατοίκων της περιοχής, ενώ, από το 540, ενέσκησαν οι Σλάβοι. Οι συνεχείς επιδρομές τους κατάφεραν οδυνηρά πλήγματα στους Θεσσαλούς αλλά τον επόμενο αιώνα, όσοι από τους Σλάβους είχαν εγκατασταθεί σε χωριστές κοινότητες, είχαν αφομοιωθεί όπως μαρτυρούν επεισόδια που έχουν να κάνουν με πολιορκία της Θεσσαλονίκης (κάτοικοι σλαβικών κοινοτήτων έσπευσαν σε βοήθεια των πολιορκημένων).

Το διάλειμμα ηρεμίας που ακολούθησε, επέτρεψε στους κατοίκους της Θεσσαλίας να ζήσουν ειρηνικά και να ευημερήσουν. Οι πηγές αναφέρουν τεράστια ακμή της Λάρισας και μεγάλη άνθιση της Τρίκκης (Τρικάλων), των Σταγών, της Ελασσόνας και του Φάρσαλου, ενώ σε ακμή (μικρότερη των προηγούμενων) βρίσκονταν η Καρδίτσα, το Βελεστίνο, ο Αλμυρός, ο Πλάτανος και η Δημητριάδα. Η τελευταία, γνώρισε τη φρίκη των Σαρακηνών πειρατών, όταν το 896 πολιορκήθηκε και υπέκυψε σ' αυτούς. Οι Σαρακηνοί έσφαξαν, λεηλάτησαν, άρπαξαν κι αποχώρησαν.

Μετά, ήρθε η σειρά των Βουλγάρων να εισβάλουν στα εδάφη της Θεσσαλίας. Ο Ι΄ αιώνας πέρασε με συνεχείς βουλγαρικές επιδρομές και διαλείμματα ησυχίας. Σε μια από αυτές, ο τσάρος Σαμουήλ πήρε τη Λάρισα, ανάγκασε πολλούς κατοίκους της να μετοικήσουν στη Βουλγαρία και ενέταξε στον στρατό του εκείνους που θεώρησε ότι μπορούσαν να φέρουν όπλα. Ακολούθησαν μερικές ειρηνικές δεκαετίες ώσπου, στα 1081, στη Θεσσαλία επέπεσαν οι Νορμανδοί. Ο υπερασπιστής της Λάρισας, Λέων Κεφαλάς, άντεξε την στενή πολιορκία του Νορμανδού Βοημούνδου ώσπου, μετά από έξι μήνες, εδέησαν να εμφανιστούν τα βυζαντινά στρατεύματα και να λύσουν την πολιορκία (1084).

Είναι η εποχή που η Θεσσαλία διέθετε μόνο ορθόδοξες ελληνικές εκκλησίες, οι Θεσσαλοί μιλούσαν ελληνικά και αυτοπροσδιορίζονταν Έλληνες. Είναι όμως και η εποχή που η Θεσσαλία άρχισε να αποκαλείται Μεγάλη Βλαχία. Με τους Βλάχους να νιώθουν και να είναι Έλληνες. Στα 1084, κατοικούσαν στα ορεινά της Βόρειας Θεσσαλίας. Τον επόμενο αιώνα, σε όλα τα θεσσαλικά βουνά. Τον μεθεπόμενο, γύρω από την Όθρη. Με τη Θεσσαλία να έχει διανεμηθεί σε φέουδα (πολλά ως προσωπικές περιουσίες αυτοκρατορικών συζύγων), ανάμεσα στα οποία και της κραταιάς οικογένειας των Μελισσηνών. Μετά, ήρθαν οι Φράγκοι.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 29.3.2010)